

Panorama knih

„Poprvé v češtině“ nejen pro sociální pedagogy: Fenomén „Marienthal“*

Odborné veřejnosti je známo, že snad nekomplexněji a nejbarvitěji sepsaná monografie postihující fenomén nezaměstnanosti je světově proslulá, neboť i tematicky a metodologicky jedinečná monografie *Marienthal. The Sociography of an Unemployed Community*. A to bez ohledu na skutečnost, že se jedná o obsáhlou knižní studii popisující specifické aspekty nezaměstnanosti v období ekonomické deprese počátku třicátých let minulého století, knižně publikované poprvé až o čtyři dekády později. V češtině pak kompletně vydané díky nakladatelství Masarykovy univerzity v roce 2013 jako první svazek nové a záslužné a logem trefně odlišené edice „Poprvé v češtině“. Nese titul *Marienthal. Sociografie komunity nezaměstnaných*. V angličtině máme možnost seznámit se s tímto ojedinělým textem kupř. v jeho pátém vydání amerického nakladatelství Transaction Publishers z roku 2010, které také bylo díky Tomáši Vajsovi ve výše uvedené práci přeloženo do češtiny. Jde obecně vzato o knižní publikaci, která si jak svým významem, tak osudově historicky dramatickými vydavatelskými peripetemi a nakonec i specifickými cestami českých překladů zaslouží pozornost. Více než osm dekad, které uplynuly od tematicky sevřeného výzkumu dané problematiky knižně koncipované kolektivem autorů *Marie Jahoda, Paul F. Lazarsfeld a Hans Zeisel* nijak neotupilo badatelský význam práce; naopak je stálou inspirací i pro potenciální autory předmluv či odborných úvodů jeho jednotlivých vydání. Platí to již pro první vydání práce z pera jejího spoluautora P. F. Lazars-

felda, který připomíná, že hlavním leitmotivem studie bylo zjištění, že dlouhodobá nezaměstnanost vede k rostoucí apatii živé razantním omezením možností sebe-realizace a devastujícími pocity zmarnění životních aspirací. To vyplynulo z dlouhodobého výzkumu cestou zúčastněného pozorování v rakouské obci Marienthal, jejíž téměř všichni obyvatelé se stali v důsledku krachu jediného reálného pracovního zdroje obživy – místní textilní továrny – dlouhodobě nezaměstnanými. Systematický výzkumný záběr v takovémto prostředí překročil pouhou deskripci problematiky v poutavou výpověď, založenou na bližším pochopení a popisu zkoumaného fenoménu cestou osobních vzev na životní zkušenost dlouhodobě nezaměstnaných. Metodologicky přínosným je i využití numerických a statistických údajů s osobně angažovaným zúčastněným pozorováním a zpracováním bezděčných reakcí respondentů, poznámek, zpráv místních úřadů, dopisů a deníků nezaměstnaných. Snad nejzajímavější jsou právě pro dnešního čtenáře údaje o skladbě jídelníčku, časovém snímku dne a pozorování typických aspektů života nezaměstnaných a jejich rodin. Přitom se podařilo veškeré údaje oprostít od subjektivistických pohledů výzkumníků. Anglické vydání je v porovnání s českým obohaceno i o nesmírně působivé černobílé momentky z průběhu výzkumu v Marienthalu: velmi suggestivně a jako memento i pro dnešní dobu působí zejména fotografie nezaměstnaných mužů zahálčivě konzumujících zmarněný čas postáváním na rohu ulice (výjev tak známý z našich menšinových ghett) či bezcílně zrudlým pozorováním toku místní říčky Fischa-Dagnitz.

Marienthal nabízí nejen barvitý pohled na bezperspektivní každodennost komunity

dlouhodobě nezaměstnaných, ale zpětnou perspektivou i jedinečným způsobem ožívuje její historické kontexty; kupř. připomínkou řešení nezaměstnanosti třicátých let minulého století ve dvou dobově odlišných kulturách: životně aktivně stimulaující politiky New Deal v USA a zapojení do válečného průmyslu v militaristickém Německu a později i Rakousku. Stejně i osobní a profesní dráhy spoluautorů této práce reflektují dramatické osudy židovských vědců v Rakousku a Německu ve druhé polovině třicátých let, které donutilo hlavní autorku Marii Jahodovou, jejího manžela Paula Lazarsfelda a vídeňského právníka Hanse Zeisela k emigraci. Jejich další akademická éra v Anglii a USA přinesla ovoce v dalším rozvoji sociografie, vzdor trpkému konstatování již několikrát zmiňovaného P. Lazarsfelda ze sedmdesátých let o zvyšujícím se počtu situací, kdy jsou pro jejich překonání potřebné kreativní inovace. A o další čtyři desítky let později může směle náš současník tuto skeptickou poznámku v období stále nekončící (nejen) globální ekonomické deprese potvrdit.

V předmluvě z knižního vydání z roku 2010 (česky v roce 2013) pak Christian Fleck připomíná, že studie Marienthal byla přeložena i do francouzštiny, italštiny, španělštiny, norštiny, korejštiny a maďarštiny. Za zmínku stojí, že dílčí pasáže této studie byly u nás publikovány v překladu Petra Pálenského v kolektivní práci editorky Boženy Buchtové-Šmajsové *Nezaměstnanost. Psychologický, ekonomický a sociální problém* či v Sociologických textech Institutu mezioborových studií nebo v opakovaně vydávané práci Sociologie v kostce. V posledně jmenovaných pracích byl publikován i komentář k další sondě Marie Jahodové do života rodin nezaměstnaných třicátých let, konkrétně rodiny anglického horníka *Unemployed People: Social and Psychological Perspectives*. I zde je poutavým způsobem na základě bezprostřední

zkušenosti popsán život rodiny nezaměstnaných, a to konfrontací zoufalé marnosti chudoby přežívání s drobnými radostmi vícecenné hornické rodiny.

Metodologicky byl výzkum v Marienthalu ukotven v obširném záznamu o všech členech 478 místních rodin nezaměstnaných, a to formou vybraných životopisů, časových přehledů trávení běhu dne, různých zpráv o událostech nad rámec každodennosti, statistických údajů místní družstevní prodejny a veřejné knihovny. Stranou pozornosti nezůstaly ani údaje o volebních výsledcích či statistická data o hospodaření v domácnostech; v neposlední řadě byly využity i postřehy ze života místních obyvatel. Hlavní otázky celého výzkumu směřovaly ke zjišťování postojů k nezaměstnanosti a odhalení jejich dopadů na praktický život ve společenství dlouhodobě nezaměstnaných. Den, kdy byla v Marienthalu jednou za dva týdny vyplácena podpora v nezaměstnanosti, je nejdůležitější událostí jinak stereotypního života především pro tři čtvrtiny místních obyvatel, kteří měli na tuto podporu nárok. Skromný jídelníček signalizoval i zmenšující se výskyt koček v obci, jejichž maso v nouzi zřejmě přišlo vhod. Vcelku nejsilněji na výzkumníky zapůsobila otupující monotónnost života místních obyvatel zbavujících zejména živitele rodin přirozené činnosti a sebeúčty. „Žijí zde lidé, kteří si zvykli na to, že mají méně, dělají méně a očekávají méně, než dříve považovali za nutné k životu.“ (s. 87) Nejběžnějším přístupem k takto nastalé situaci byl proto stav, snad nejpřesněji nazvaný rezignací: ve smyslu lhostejného přežívání bez jakýchkoli očekávání, přijetí situace, kterou nelze změnit. S tím byla také v některých případech spojena relativně poklidná atmosféra s občasnými okamžiky klidu a radosti, postrádající však reálné plány do budoucnosti. Význam času pak prostupoval vědomí obyvatel Marienthalu pocitem, že nic

již není naléhavé; lidé zapomněli, co znamená spěch ve smyslu aktivního činorodého snažení. Zejména lidé, kterým se dříve dařilo dobře, se s nastalou zlou situací vyrovnávali špatně ve smyslu naprostého nedostatku adaptability spojené s neschopností unést propastný rozdíl mezi blahobytnou minulostí a fatálně neměnnou chudobou přítomnosti.

Český překlad, včetně předmluv Paula F. Lazarsfelda, Ch. Flecka a doslovu Hanse Ziesela, se tedy dostává do rukou českého čtenáře jako kompletní a komplexní text, který jak mimořádně čtivým barvitým popisem života dlouhodobě nezaměstnaných, tak právě odborně vysoce erudovanými kometáři předmluv a doslovů nabízí nejen poutavé čtení o kulturně (snad) již vzdálené situaci, ale (a pro odborníky na problematiku sociálního výzkumu či sociální patologii a sociální pedagogiku) i jinde nepublikované informace, návody a postřehy fruktifikovatelné v sociální práci a sociografii. Úvod do českého vydání z pera Boženy Buchtové-Šmajsové připomíná genezi Marienthalu, přibližuje čtenáři její hlavní autory a nastiňuje relevantní témata historie sociografie. Nesporně záslužné je, že překladem je dán čtenáři do rukou text, který je nepochybně užitečnou pomůckou zejména pro odbornou veřejnost, a to v období, kdy fenomén dlouhodobé nezaměstnanosti není rozhodně vzdáleným reliktem minulosti.

A. Sekot

* *Marienthal: Sociografie komunity nezaměstnaných*, Brno: Masarykova univerzita, 2013, 182 stran, ISBN 978-80-210-6226-9

* *Marienthal: The Sociology of an Unemployed Community*, New Brinsvick and London: Transaction Publishers, 128 stran, ISBN: 978-0-7658-0944-5.

Buchtová, Božena – Šmajš, Josef – Boleloucký, Zdeněk: *Nezaměstnanost**

Dovolím si uvést informaci o knize *Nezaměstnanost* výzvou vypůjčenou od autora z druhé polokoule, adresát je neobvyklý – naše Země: „*Matce nás všech. Kéž nám odpustí naše hříchy.*“ Lékař a výzkumník B. H. Lipton, PhD., jí uvedl svou knihu *Biologie víry*. Buněčný biolog jí vlastně vyslovuje obdobné myšlenky jako brněnský filozof prof. Josef Šmajš, CSc., v obsáhlé úvodní studii právě ke knize *Nezaměstnanost* nazvané *Lidská práce – málo známý fenomén kultury*. Je to přesvědčení, že přírodou jsme byli navrženi tak, abychom se hodili do jejího prostředí, nikoliv však do prostředí, které vytváříme teď my. Zapomněli jsme, že jsme součástí jednoho celku – vesmíru (přírody) – a bohužel přírodní zákony trvale porušujeme. Biolog a filozof se sice neznají, ale setkali se na stejné cestě, i když Lipton se na ni dostal studiem buňky a Šmajš hlubinným studiem vývoje lidské kultury.

Četla jsem obě knihy současně a byla jsem překvapena, jak se knihy, i když tématem vzdálené, myšlenkově proplétají. Společnou ideou je přesvědčení, že tělesná a duševní činnost je vložena do vínku lidskému rodu přírodou a jako taková je pro život člověka (pro zachování lidského rodu) nezbytná. Šmajš každého svého čtenáře přesvědčí, že Liptonova výzva zůstane pouze zbožným přáním, že Země člověku jeho hříchy proti sobě/přírodě a přirozenosti odpustit nedokáže. Provinění člověka je trvalé a v podstatě nevratné. Pro ten „dědičný hřích“ industriálního člověka vybral Šmajš výmluvný a přiléhavý pojem – predátorská kultura. To hříšné počínání kulturního člověka prochází generacemi, nejintenzivněji od doby, kdy objevením síly páry začal postupně ze